

◀ Nikolai II kroonimine. Walgus, 21. mai/2. juuni 1896.
 Nikolai II kroonimise puhul pakub Eesti esimene massileht Walgus kõige suurejoonelisemat pildivalikut. Esiküljel troonib ikonostaasile sarnane keisripaari pilt, mida sisekülgedel täiendavad veel joonistused ja fotod, kokku 11 tükkii kroonimispidustuste ajal ilmunud kolmes lehenumbris. Seevastu tekstide puhul ajab Walgus odavalt läbi ja refereerib teistes lehtedes avaldatud.

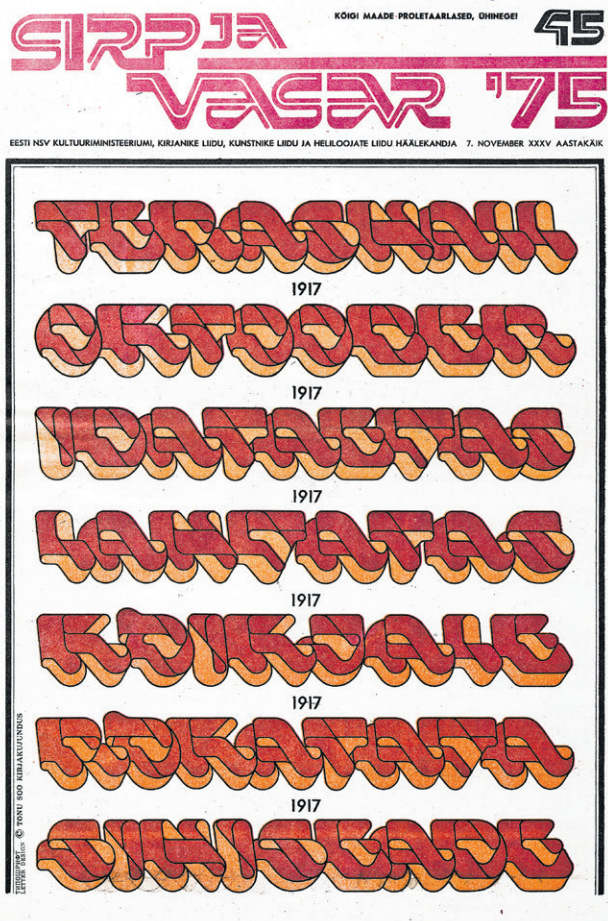

Tallinna Teataja
 VIII aastakülg.
 Nr. 241 (2343) | Väljastatud 26. (8. nov.) oktoobril 1917. a.
Enamlased Peterburis võimur eneste kätte võtnud.
 Nõukogude kongress Peterburis lõppu astunud.
Riigipöörde.
Kodanikud.
WABA MAA
 7. detsember 1920. a.

◀ Bolševike võimuharimine.
 Tallinna Teataja, 26. oktoober/8. november 1917.
 Leht teatab võimuvahetusest Petrogradis ja Tallinnas karjuvalt suurte pealkirjadega. Poole esiküljest täidavad ajaloolised uudised, ülejäänul juhuliku täitematerjaliga (Estonia teatrika-va, õnnetusid ja kuriteod).

◀ Ansip lahku ametist.
 Postimees: Arvamus/Kultuur, 1. märts 2014. Üleelusuure tinahalli foto Andrus Ansipt pölistab tema üheksast peaministriastast ja näitab ühtlasi Postimehe pikaajalise kunstniku Jaanus Kooivi kujundust: süngest õhusüstlik, fotomanipulatsioonid, must + punane, trükitähed, täpne ja pingestatud kompositsioon.

► Oktoobri-tervitus. Sird ja Vasar, 7. november 1975.
 Plakat on Nõukogude ajakirjan- duse tavapä- rane viis pidu- päevade mär- kimiseks. Sirdi ja Vasara kunstnik Tõnu Soo on oma plakatisse pannud eriti õige nõukogu-liku sõnumi ja muutnud selle kirja abil pea- aegu loetama- tuks dekorat- siooniks.

WABA MAA
 7. detsember 1920. a.
 Esimesed Riigikogu valimised. Waba Maa, 7. detsember 1920. Valimiste kajastamine on kõige operatiivsem tööerakondlaste päevaleht Waba Maa, mis hangib telefonitsi infot oma laialdaselt kaastöölise võrgustikult üle Eesti ja avaldab iga päev esiküljele algul tabeli kõige värskemate valimistulemustega. Tähelepanu tõmbab filmireklaam («Grand-Marinast linastub «üleilmne sensatsioon «New-Yorgi saladused»») ja olulisemate uudiste kokkuvõtte lehekülje vasakus ülalurgas.

► Tulekahju Petseris. Rahva- leht, 25. mai 1939. Tulekahju- just kuudes lennuki ja saatis oma reporter- Petserisse eksklusivsete fotode ja info järele. Kui le- hed järgmisel päeval müügil jõuavad, selgub, et Päevalehelgi on Petseri fotod lehes. Pet- seri velsker ja fotograaf Juhan Säägi oli and- nud pakikese fotosid Rahva- lehe palgatud piloodide kaasa, reportaazi dik- teerinud aga te- lefonitsi Tallin- nasse.

RAHVALEHT
 212 maja põles maha.
 Petseris hävitas tuli kolmandiku linnast.
 Joobnud mees süütas linna. — Mõistematu tegu perekondliku tüli tagajärjel. — 2 inimest sai lookitse surma, 7 raskelt vigastada.

luunik, rahvariides neiu, sõdur). Ja üha rohkem kasutatakse Pätsi, kel- le pilt sobib märkima nii vabariigi aastapäeva, võidupüha, soome-ugri kongressi kui uut põhiseadust, rää- kimata Pätsi sünnipäevast, Pätsi va- limisest presidendist, Pätsi ausam- ba avamisest jne.

NÕUKOGUDE PIDUPÄEVADEL oli küll uus ideoloogia, aga vorm oli väga- gi Pätsi aja moodi. Neli kõige täht- samat püha olid 1. mai, võidupüha 9. mail, Nõukogude Eesti aastapäev ja oktoobrirevolutsiooni aastapäev.

Esialgu sobis kõigi tähistami- seks Stalini portree ja loosungid koos teemakohaste tekstidega. Sula ajal kujunesid välja uued stamp- lahendused. Nüüd seati keskmese teemakohane joonistatud plakat, mida katsid lipud, rahvariided, töö- lised, õnnelikud naeratused. Ja mu- dugi punane, mitte sinine värv.

Nõukogude tähtpäevakalender oli tihe, pisipühi jätkuvalt igasse näl- dalle. Neljale peapeole andsid lisa kümned ametipäevad alates Nõuko- gude armee aastapäevast ja lõpetas- da näiteks kaevurite päevaga. Neid kõiki tähistati esiküljel, abiks pisut väiksem plakat või portree, sageli ka portreelugu esiküljelist ameti- mehdest, või veel parem, -naisest.

Suursündmused esiküljel
 Igal ajal on sündmusi, mis murravad te esiküljele hoolimata sellest, mil- lised on ühiskondlikud ja majandus- likud olud või mida nõuab tsensuur. Need on ootamatud, laia mõjuga ja enamasti negatiivsed.

TSARIAEGSED SUURSÜNDMUSED olid seotud eelkõige surma ja hä-

vinguga: Vene keisrite ja rahvus- like suurkujude surm (Jakobson, Kreuzwald, Koidula jt), Venemaa sõjakuulutus, revolutsioonid.

Surmi ja sõjakuulutus oli ajakir- jandus ikka näinud ja nende puhul kujunesid välja tüüpilised lahendused: surma märkimiseks nek- roloog, kadunukese portree ja lei- naraam, sõja kuulutamise puhuks keisri «Kõige kõrgem Manifest». Aga 1905. aasta revolutsioon rapu- tas seniseid traditsioone. Siis ilmu- sid esikülgedel juhtkirjad valgete laikudega, mis märkisid tsensuuri mahatõmbeid. Kui need keelati, siis püüdsid ajalehed tenseserimise- st märku anda näiteks joontega, reklaamidega või suvaliste lühihu- distega keset juhtkirja.

1910. aastatel töid suursündmu- sed esiküljele juba uusi tuuli. Hea näide on Estonia teatrimaja avamine 1913. aastal, millele Päevaleht pühen- dab terve esikül- je. Uudne on teks- tiline variatiivsus – mitte enam üks pikk juhtkiri, vaid mitu eri žanrides lugu: lühike juhtki- ri, kaks reportaazi, avamispeo eeskava tutvustus-retsen- sioonid.

Erakordne on operatiivsus. Tollal ilmusid päevale- hed kella viie ajal õhtul ning Päeva- lehe esiküljel on reportaažid samal päeval toimunud avamistalutusest ja sellele eelnenud melust – seega sündmustest, mis kestsid kuni kella kaheni pärastlõunal. Pole teada, kas leht ilmus tol päeval tavalisel ajal, aga sõna «täna» mõjub.

Nõukogude esikülj pidi olema positiivne ja seetõttu olid suursündmused lehe jaoks nuhtlus, sest enamasti olid need negatiivsed.

VABARIIGIAEGSED SUURSÜNDMUSED olid mitmekesised, need võisid pärineda Eestist ja mujalt maailmast, olla poliitika, majanduse, kultuuri ja spordi vallast. Aga seda muidugi siis, kui esikülj polnud sel päeval reklaa- mijatele ära müüdnud.

Sündmuse rõhutamiseks sobis suur pealkiri arvukate alapealkirja- dega, fotod, paljude vahepealkirja- ga pikitud tekst. See oli aeg, mil aja- lehed võistlesid värskses ja visuaal- suses. Markantne näide on Petseri suurtulekahju mais 1939, mille kajastamiseks saatis Rahvaleht oma re- porterit sündmuskohale selleks ots- tarbeks renditud lennukiga.

NÕUKOGUDE ESIKÜLG pidi olema po- sitiivne ja seetõttu olid suursünd- mused lehe jaoks nuhtlus, sest ena- masti olid need negatiivsed.

Roomsaks erandiks olid Nõu- kogude kosmosevallutused. Koerad kosmose, esime- ne inime kosmo- ses, esimehe naine kosmoses, esimene kuukulgur – kõiki tervitati esikülge- del vaimustusega: ametlikud teated ja õnnitlused, plak- atid, fotod, kõned, loosungid, luuletus- ed, ülevaadet rõõ- mumitingutest jne.

Juri Gagarini serverite tõelise superstaarina. Vaadatagu vaid Tartu päevalehte Edasi, kus suured fotod Gagarinist kosmoselennu eel võtavad enda alla lõviosa esiküljest. Sama- väärne esiküljesündmus oli ka kos- monaudi surm, millest ette sai ai- nult «õige poole» riigijuhi lahkumine.

Teised suursündmused olid ideo- loogiliselt ebameeldivad ja jõudsid esiküljele vaid seetõttu, et neist oli võimatu vaikida, kuna kuulujutud omandanuks koletislikud mõot- med. Need olid Nõukogude sõjali- sed sekkumised (Kuubas, Tšehho- slovakkias, Afganistanis) ja suurõn- netused.

Aggressioonide kajastamine oli treenitud ühetaloline: silt-pealkir- jad «TASSi teadaanne» või «Nõuko- gude valitsuse avaldus» vms, nende all ametlikud teated ilma ühegi foto- ta, lisaks reportaazid Eesti tööta- te toetusmitingutelt (mis olidki or- ganiseeritud selleks, et ajakirjandus neist räägiks).

Suurõnnetusi kajastati mõnelau- selise tillukese teadaandega ülem- nõukogu presiidiumilt, mis avaldas omastele kaastunnet ja teatas valit- suskomisjoni moodustamisest as- jaolude väljaselgitamiseks. See info peideti kusagile esikülje alaserva.

Kõigile nõukogudeaegsetele suursündmustele oli iseloomulik see, et kajastus hoiti range kontrol- li all. Materjalid tulid Nõukogude infoagentuuridelt TASSilt ja ETA-lt, lehe oma ajakirjanikel ei olnud siin mingit sõnaõigust.

Uue aja muutused
 Uus aeg jõudis ajalehtede esikül- gedele 1980. aastate lõpus. Riikli- ke reeglite kadumisega sai esikül- jest taas olulisemate päevauudiste areen, pidulikkust jäi kõvasti vähe- maks.

Koos lehtede mahu kasvamisega hakkas esikülj hõrenema ja pea- gi piirduti seal vaid paari pikema kirjutisega, ülejäänud küljel reklaa- miti sisekülgedele lugusid. Esiküljest

kujunes justkui vaateaken, kus on lehe sisu isuäratavalt välja pandud. Teisalt tekkis 1990. aastatel eripä- rane kollane esikülj. Selle keskmese pandi emotsioon, mis loodi suure foto, suure pealkirja, jõuliste kirja- de ja selge seisukohavõtuga.

Nagu sõjaajal ajal, hakkasid ajalehed esiküljele järjest roh- kem reklaami lubama. Nüüdseks on suurtes päevalehtedes tavaline, et reklaamijatele müüakse maha pea- aegu kogu esikülj. Toimetusele jääb vaid kitsas vaatepilt päismiku ko- hal, kus pisipealkirjad ja -pildid lu- bavad lugejal piiluda natuke ka aja- lehe sisse.

Suursündmustele ja pidupäe- vadele viidatakse sümbolitega, mis reklaamil ruumi ära ei võta, näi- teks sobivates rahvusvärvides päis- mik võib märkida terrorirünnaku Pariisis või Eesti sünnipäeva.

Mõne suursündmuse jaoks te- hakse esiküljel reklaamivaba(ma)ks, aga mitte selleks, et sündmusest kir- jutada, vaid selleks, et seda näida- ta, jäädvustada pildis hetk ja emot- sioon. Sündmus ise kirjutatakse lah- ti lehe sisekülgedel.

Nii pole ajalehel enam esikülje, vaid pigem esikaas nagu ajakirjal. See püüab tähelepanu, meelitab ja juhatab ajalehe sisse. Eriti erilistel juhtudel võetakse appi ka tagakülj ja vormitakse see koos esiküljega üheks tervikuks. Tulemuseks on pi- gem kaaneümbris nagu raamatul.

PS. Läbi aegade on olnud üks sündmus, mis alati esiküljele pan- nakse, olgu riigikord, majandusolud ja kujundusmallid millised tahes. Ka reklaam tõstetaks selle jaoks esiküljelt minema. See on laulu- pidu.

KAADEFOTOD: TARTU ÜLIKOOI RAAMATUKOGU, EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU, EESTI KIRJANDUSMUUSEUMI, ARHIIVRAAMATUKOGU